

Recenze

Vávrová, S., Hrbáčková, K., & Hladík, J. (2015). *Porozumění procesu autoregulace u dětí a mladistvých v institucionální péči*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.



Od počátku své existence prošla ústavní péče o děti a mladistvé různými vývojovými stádii. Porozumění procesu autoregulace u dětí a mladistvých v institucionální péči je (i) nyní vysoce aktuálním tématem v kontextu transformačních aktivit péče o ohrožené děti a mladistvé, které byly a jsou ovlivňovány myšlenkou deinstitucionalizace (připomeňme např. *Národní strategii ochrany práv dětí*). Filozofie transformace aktivit péče o ohrožené děti a mladistvé přitom vychází z předpokladu, že „nejlepším sociálním prostředím pro život dítěte je rodina“ (str. 21), což navazuje, stejně jako recenzovaná publikace na dnes již tradiční výzkumy psychické deprivace [Matějčka a Langmeiera \(2011\)](#), kteří jako jedni z prvních obrátili svůj zájem k situaci dětí žijících mimo rodinné prostředí.

Cílem této recenze je odpovědět si na otázku, jaké poznatky kniha přináší pro praxi pomáhajících profesí pracujících s dětmi a mladistvými v institucionální péči? Samotná publikace si klade za cíl „odkrýt mechanismy autoregulace, identifikovat její deficientní oblasti a zjistit souvislost jejího rozvoje v návaznosti na sociální prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá“ (str. 8).

V první řadě lze uvést, že publikace poskytuje integrující pohled na proces autoregulace, kdy na něj pohlíží skrze optiku psychologie, pedagogiky a sociologie. V jednotlivých pasážích tak propojuje proces autoregulace s psychologickými teoriemi, jako je Bowlbyho teorie attachmentu ([Bowlby, 1969](#)) či teorie vývoje ([Erikson, 2015](#)), stejně jako s pedagogickými koncepty jako např. „the goal theories“ (viz např. [Mareš, Man, & Prokešová, 1996](#)). Díky těmto propojením, odkazům na zahraniční praxi institucionální péče realizované ve Velké Británii a vztahováním se k na dalším výzkumům realizovaným v českém prostředí (viz např. [Vávrová & Kroutilová Nováková, 2015](#)) získává i na první pohled deskriptivní první kapitola popisující Institucionální péči o děti a mladistvé v České republice analytický kontext. Jediné, co by v úvodní kapitole mohlo do problematiky ne zcela zasvěcenému čtenáři chybět, je popis přesných podmínek a režimu pobytu dětí a mladistvých v institucionální péči, které by mohlo pomoci zasadit následující výklad pojednávající o autoregulaci do užšího kontextu podmínek konkrétních zařízení.

Druhá kapitola je věnována samotné autoregulaci a jejímu teoretickému ukotvení. Kapitola zdařile propojuje a ukotvuje autoregulaci skrze systémové a integrující pojetí, do něhož zahrnuje teorie, jako je např. self-efficacy ([Bandura, 1997](#)). Drobný nedostatek lze ale spatřovat v tom, že se v rámci popisu procesu autoregulace autoři zaměřují jen na vývoj sociální, emocionální a kognitivních funkcí, přičemž opomíjejí vývoj somatický a motorický, který je obzvláště v dětském věku velmi důležitý a může se do něj promítat (např. skrze psychosomatiku; či změny v somatickém růstu viz např. [Ptáček, Kuželová, & Čeledová, 2011](#)) mnoho z psychického dění. Popisované zaměření odborného zájmu autorů se ale zdá být vědomé a je v knize reflektováno.

V rámci druhé kapitoly se mi jeví za obzvláště přínosné využití vývojového kontextu pro zpracování pojednání o autoregulaci a zpracování kapitoly o selhávání autoregulace. Kapitola o selhávání autoregulace může být pro praxi pomáhajících profesí v institucionální péči důležitá zejména proto, že pojímá ono „selhávání“ jako multifaktoriálně podmíněné a vědomě tak rezignuje na nalezení jedné jediné příčiny daného jevu. Neptá se tedy na to, co bylo první, zda „slepice nebo vejce“ (viz str. 102);

ve smyslu narušené autoregulace jako důvodu pro pobyt v institucionální péči nebo narušení autoregulace jako následek pobytu v institucionální péči; spíše nabízí čtenáři dostatek výzkumně a odborně podloženého materiálu pro to, aby mohl sám ve svém procesu uvažování o této problematice využívat synergického efektu všech proměnných.

Třetí a poslední kapitola knihy je věnována prezentaci výsledků výzkumu procesu autoregulace u dětí v přirozeném a institucionálním prostředí. Úvod této kapitoly zasazuje celý výzkum do kontextu tím, že poskytuje rozsáhlý výčet možných faktorů vyskytujících se v obou typech prostředí. Díky tomu poskytuje ucelenou reflexi toho, čím vším může autoregulace být a jak se mnohost definování onoho fenoménu projevuje v jeho měření. Výsledky výzkumných zjištění jsou jednak porovnávány s vnímáním klíčových pracovníků institucionálních zařízení, což jako čtenář hodnotím obzvláště kladně, a jednak s perspektivou dětí samotných. Výzkum přináší řadu zajímavých poznatků např. o rozdílnosti projevování autoregulace v různých sociálních prostředích; důrazu na rozdíly mezi dětmi vyrůstajícími v institucionálním prostředí a v přirozeném prostředí; v regulaci emocí; promítání autoregulace do vnímání problémů a chování dětí a mladistvých; či akcentu kladeném na vědomí vlastní účinnosti v regulaci emocí.

V závěru této kapitoly jsou prezentována některá výzkumná doporučení pro praxi pomáhajících profesí v institucionální péči, jako např. zaměření se na rozvoj regulace emocí; fokus kladený na řešení problémových situací tak, aby nedocházelo ke vzniku nesouladu mezi úrovní autoregulace chování a mírou vnější regulace; a zaměření se na podporu vědomí vlastní způsobilosti u dětí a mladistvých v institucionální péči. Tato doporučení považuji za velmi přínosná pro praxi v institucionální péči, v publikaci mi však chybí jejich další rozpracování a konkretizování. S vědomím toho, že se jedná o publikaci vzniklou v rámci projektu GAČR, který je zaměřen na základní výzkum, však musím konstatovat, že toto rozpracování překračuje cíle publikace i projektu, v rámci něhož byl výzkum autoregulace zpracován. Rozpracování těchto doporučení může být proto námětem pro další zkoumání v oblasti institucionální péče, stejně jako genderová problematika ústavní péče, na níž sami autoři upozorňují v kontextu možného směřování dalších výzkumů.

Pakliže si tento text kladl za cíl odpovědět na otázku, jaké poznatky přináší recenzovaná publikace pro praxi pomáhajících profesí pracujících s dětmi a mladistvými v institucionální péči, mohu na základě výše uvedeného výčtu argumentů založených na obsahu a pojetí publikace odpovědět, že bohaté. Za obzvláště užitečné hodnotím i to, co jsem měla možnost sama jako čtenář zakusit, že kniha motivuje (nejen) odbornou veřejnost pro další výzkumnou činnost v oblasti institucionální péče.

Kateřina Glumbíková
Fakulta sociálních studií, Ostravská univerzita v Ostravě

Literatura

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise control*. New York: Freeman.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss. Volume 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Erikson, E. H. (2015). *Životní cyklus rozšířený a dokončený. Devět věku člověka*. Praha: Portál.
- Langmeier, J., & Matějček, Z. (2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.
- Mareš, J., Man, F., & Prokešová, L. (1996). Autonomie žáka a rozvoj jeho osobnosti. *Pedagogika*, 46, 5–17. Dostupné z <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?p=3034&lang=cs>
- Ptáček, R., Kuželová, H., & Čeledová, L. (2011). *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: MPSV ČR.
- Vávrová, S., & Kroutilová Nováková, R. (2015). Transformace systému péče o ohrožené děti očima ředitelů dětských domovů. *Sociální pedagogika/Social Education*, 3(2), 25–37. doi:[10.7441/soced.2015.03.02.02](https://doi.org/10.7441/soced.2015.03.02.02)